

РОЛЬ КАДАСТРУ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД В ЇХ РАЦІОНАЛЬНОМУ ВИКОРИСТАННІ І ОХОРОНІ

ГОБЛИК В.В., РИЧИК Л.І., ПЕТРОВЦІ М.М.

Управління економіки держадміністрації

В системі засобів підвищення ефективності використання і охорони родовищ мінеральних вод важливе місце займає створення державного кадастру мінеральних вод. Адже Україна має значний мінерально-сировинний потенціал, в тому числі лікувальних мінеральних вод. В Україні використовується понад 200 родовищ (ділянок) мінеральних вод, в тому числі 114 родовищ, запаси яких затверджені Державною комісією по запасах корисних копалин (ДКЗ).

Перша спроба впорядкування переліку використовуваних родовищ мінеральних вод була зроблена в 1996 році, коли Державний комітет по геології і використанню надр, Державна комісія по запасах корисних копалин України та АТ “Укрпрофоздоровниця” видали кадастр мінеральних вод України.

Розробники першого кадастру мінеральних вод України в його основу поклали класифікацію, згідно з якою всі природні підземні мінеральні води в залежності від складу, властивостей і лікувального значення підрозділяються на дев’ять основних бальнеологічних груп. В кадастрі наведені основні відомості про родовища мінеральних вод, які використовуються курортами, санаторіями, санаторіями-профілакторіями, бальнеолікарнями та заводами розливу незалежно від їх відомчої підпорядкованості і форм власності.

Відомості про родовища в кадастрі мінвод України подані системою гідрогеологічних показників та лікувальних властивостей (всього 16 показників). Закарпатська область в кадастрі мінвод України представлена тільки 39 родовищами, з яких 26 – вуглекислі, 7 – сульфідні, 2 – залізовміщуючі. І це в той час, коли в Закарпатті налічується понад 360 родовищ та джерел мінеральних вод загальним дебітом близько 10 тис. куб. м. на добу. Тому в області на замовлення облдержадміністрації розробляється кадастр мінеральних вод Закарпаття.

Кадастр мінеральних вод Закарпаття розглядається як один із етапів розробки регіональної програми раціонального використання і охорони родовищ мінеральних вод області і буде завершений в I-му півріччі 1998 року. Крім того, вважаємо доцільним з метою залучення іноземних інвестицій для освоєння закарпатських родовищ мінвод основні дані кадастру опублікувати в міжнародній комп’ютерній системі Інтернет.

Кадастр мінеральних вод Закарпаття в порівнянні з кадастром мінвод України буде мати більш широкі відомості про родовища (24 показники).

Це дасть можливість розробникам майбутньої програми раціонального використання і охорони родовищ мінвод Закарпаття максимально врахувати специфіку кожного родовища і запропонувати найбільш ефективні та екологічно безпечні шляхи їх освоєння.

Кадастр мінеральних вод Закарпаття сприятиме прискоренню подальшого гідрогеологічного вивчення перспективних щодо запасів мінвод районів області.

Для подальшого нарощування виробництва лікувально-столових мінеральних вод та створення на їх базі мережі лікувальних закладів найбільш перспективним вважається Міжгірський район. Ресурси мінеральних вод району оцінюються в кількості 2–2,5 тис. куб. м. на добу. Тут розповсюджені вуглекислі гідрокарбонатні магнієво-кальцієві мінводи з мінералізацією до

5 г/л типу “Дарасунський” та гідрокарбонатно-хлоридні натрієві типу “Арзні”, “Єсентуки” з мінералізацією від 1,8 до 10 г/л. Тут розташовані відомі Келечинське та Соймівське родовища мінвод, запаси яких затверджені в ДКЗ з дебітом відповідно 501 та 743 куб. м. на добу.

Інші гірські райони вивчені менше. У Рахівському районі загальні ресурси мінвод складають 0,8–1,2 тис. куб. м. на добу, в Перечинському та Великоберезнянському – близько 1 тис. куб. м. на добу. В останніх двох районах відсутні родовища із детально вивченими і затвердженими в ДКЗ запасами.

Із 360 родовищ та джерел мінеральних вод області 60% розташовано в гірській зоні, 32% – в передгірській, 8% мінеральних вод знаходяться в низинній частині області. Із загальної кількості найбільш перспективні 37 родовищ, а використовується тільки 20. Найбільш цінними вважаються лікувальні мінеральні води гірської зони з високим вмістом вуглекислоти та мікроелементів – заліза, міді, цинку, марганцю і інших. Особлива цінність мікроелементів полягає в тому, що вони в мінеральних водах перебувають у терапевтичних дозах і можуть використовуватись для лікування ряду патологій органів травлення, серцево-судинної та нервової систем.

В цілому багато водопроявів та родовищ мінвод області досліджені тільки у процесі дрібномасштабної зйомки та рекогносцирувальних гідрогеологічних робіт. Відомості про мінеральні води території не систематизовані, недостатньо вивчені закономірності розповсюдження і формування мінеральних вод. Режим формування мінеральних вод вивчений тільки на ділянках діючих бальнеологічних закладів об’єднання “Закарпаткурорт”. Відсутня база необхідних даних експлуатаційних запасів і прогнозних ресурсів мінвод та не розроблене програмне забезпечення для створення автоматизованої бази даних.

Наявний рівень вивченості гідрогеологічних умов родовищ мінеральних вод області не дозволяє однозначно вибрати найбільш цінні та перспективні родовища для розвідки та наступного використання. Для цього необхідно виконати спеціальні тематичні дослідження по узагальненню та ревізії матеріалів з гідрогеології та хімії мінеральних вод, а також провести пошуково-оціночні роботи з метою кількісного та якісного визначення найбільш перспективних ділянок.

Вирішенню вищезгаданої проблеми буде сприяти також розробка кадастру мінеральних вод області. Кадастр мінвод області допоможе узагальнити і систематизувати гідрогеологічну інформацію про їх сучасний стан.

Роль кадастру в поліпшенні використання і охорони родовищ мінвод вбачається також у тому, що його дані сприяють більш об’єктивному і точному встановленню при наданні ліцензій особливих умов користування надрами, які стосуються технології видобутку і режимів експлуатації родовищ, дорозвідки і перезатвердження запасів, запобігання негативним екологічним наслідкам.

Наведений аналіз кадастрів мінеральних вод України і Закарпаття свідчить, що відомості про родовища в обох кадастрах подаються тільки в розрізі гідрогеологічних показників та лікувальних властивостей мінвод. На нашу думку, в умовах ринкової економіки в кадастрах слід дати економічну оцінку ресурсу, його вартісні показники, що можуть більш повно охарактеризувати закономірні відмінності природних властивостей родовищ мінвод, їх розташування, які впливають на ефективність використання мінеральних вод.

Існуюча в Україні економічна оцінка родовищ мінеральних вод проявляється в платі за спеціальне використання надр при видобуванні корисних копалин та платі за геологорозвідувальні роботи. В Закарпатській області ці платежі щорічно становлять відповідно близько 250 та 400 тис. грн.

Законодавство щодо механізму та розмірів плати за цей ресурс міняється досить часто. Так, в Кодексі України про надра, прийнятому в 1994 році, статтею 31 встановлені відсотки

платежів за користування надрами, які поступають в місцеві бюджети. Однак за три роки дії Кодексу вони мінялись декілька разів.

Невиправдано часто змінюються і розміри плати за видобуту мінеральну воду. Спочатку це був 1 відсоток від ціни видобутої води, потім фіксований розмір за 1 куб. м. (2 грн.) і тепер 1,5 за 1 куб. м. видобутої мінеральної води.

Вважаємо, що такий розмір плати явно занижений, не відповідає величині суспільно необхідних витрат на одиницю продукції і далекий від світових цін на сировину.

Це пояснюється різними причинами.

По-перше, в умовах економічної кризи та різкого спаду виробництва родовища мінеральних вод використовуються недостатньо, тобто є ще великі резерви дебіту свердловин. Наприклад, в Закарпатській області із загального дебіту 10 тис. куб. м. використовується тільки 5,7%. Експлуатуються в першу чергу родовища з кращими економічними показниками, розташовані близько до виробників і споживачів. Коли ж можливості найбільш економічно привабливих родовищ вичерпаються і доведеться вести геологорозвідувальні роботи за небюджетні кошти, то нереальність теперішньої плати за геологорозвідувальні роботи стане явною.

По-друге, зараз не враховується відмінність в умовах залягання корисних копалин, їх хімічного складу, лікувальних властивостей та інших параметрів, включаючи місце розташування.

По-третє, економічні реформи в Україні досить непослідовні і земля, родовища мінвод ще не стали предметом купівлі-продажу.

Не зупиняючись більш детально на недоліках існуючої системи плати за користування надрами, в т. ч. родовищами мінвод, підкреслимо тільки те, що вони є наслідком відсутності в кадастрах мінвод вартісних економічних показників.

Введення в кадастр мінеральних вод економічних оцінок, на нашу думку, слід починати з визначення особливостей родовищ мінвод в порівнянні з іншими природними ресурсами. Оскільки найбільш вивчена теорія економічної оцінки основного природного ресурсу – землі, то наведемо характеристику мінвод відносно землі та твердих корисних копалин.

Економічна оцінка як землі, так і інших твердих корисних копалин залежить від їх якості, тобто родючості, вмісту в руді кінцевого продукту. Так оцінюється і мінеральна вода. На ціну як землі, так і мінеральної води впливає місце їх розташування. Це їх спільні властивості. Разом з тим, родовище мінводи, як і земля, може експлуатуватись відносно довго, в той час коли поклади інших корисних копалин зменшуються і вичерпуються з часом повністю. Тобто родовище мінвод в цьому аспекті схоже з землею і відрізняється від родовищ інших корисних копалин. Ця особливість родовищ мінвод дає підставу для введення в їх економічну характеристику, крім загально визначених диференціальної ренти I та II, абсолютної і монопольної ренти.

Проблема ренти, починаючи від класиків політекономії [2] і до сучасних дослідників [1, 3, 4, 6], завжди була однією із центральних в економічних школах. Із трьох напрямів теорії ренти класична теорія диференціальної ренти дає змогу розробити механізм реалізації державної власності на надра та кількісно визначити диференціальні ренти I, II та абсолютну ренту. Гірнична рента є перетвореною формою додаткової вартості, створюваної в процесі експлуатації родовища мінводи.

Існують два основні види гірничої ренти: диференціальна і абсолютна. При експлуатації родовищ рідкісних мінеральних вод, обсяги видобутку яких значно відстають від суспільного попиту, утворюється ще і монопольна гірнична рента.

Загальна гірнична рента визначається як сума її форм:

$$P_{Г} = P_{Д} + P_{а} + P_{М},$$

де P_T – загальна гірничча рента;

P_D – диференціальна гірничча рента;

P_A – абсолютна гірничча рента;

P_M – монопольна гірничча рента.

Диференціальна рента утворюється за рахунок різниці у лікувальних, смакових властивостях мінводи родовища, місця його розташування, глибини та кількості свердловин на родовищі, дебіту всього родовища та окремих свердловин, ефективності гірничодобувних робіт.

$$P_D = C \cdot O_p - (1 + K) \cdot B - P_A - P_M,$$

де P_D – диференціальна гірничча рента родовища;

C – ціна реалізації 1 куб. м. видобутої мінеральної води;

O_p – обсяги реалізації мінводи;

K – коефіцієнт норми рентабельності;

B – витрати на видобуток мінводи.

Абсолютна гірничча рента є наслідком монопольного володіння держави родовищами мінеральних вод

$$P_A = P_L + P_T,$$

де P_A – абсолютна гірничча рента;

P_L – платежі за ліцензії на користування родовищем;

P_T – плата за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок бюджету.

Платежі за спеціальне використання надр включаються в загальні витрати видобутку і не пов'язані з абсолютною рентою.

У зв'язку з відсутністю в кадастрі мінвод України бонітету родовищ мінеральних вод у формулі:

$$P_M = P_D \cdot K_y$$

коефіцієнт унікальності мінеральних вод K_y приймається за нуль і монопольна рента P_M не визначається.

Грошова оцінка родовища визначається такою формулою:

$$E = (P_T + K \cdot B) \cdot T \cdot K_y,$$

де E – грошова оцінка родовища;

P_T – загальна гірничча рента;

K – коефіцієнт норми рентабельності;

B – витрати видобутку на рік;

T – строк капіталізації рентного доходу;

K_y – коефіцієнт унікальності родовища

$$K_y = \frac{B_p}{B_y}$$

де B_p – бонітет родовища мінводи;

B_y – середній бонітет родовищ України.

Введення в кадастр мінвод економічної (грошової) оцінки родовищ мінвод стане суттєвим доповненням комплексної оцінки гідромінеральних ресурсів.

Крім того, особливість родовищ мінеральної води як об'єктів економічної оцінки полягає у тому, що їх конкурентоздатність меншою мірою залежить від рівня техніки і технології, ніж іншої промислової продукції.

Економічна оцінка родовищ мінеральних вод повинна включати в себе також можливості використання води як лікувальної, так і столової, її унікальність, популярність, конкурентоздатність.

Інтегруючим показником економічної оцінки може бути інвестиційна привабливість родовища мінеральних вод, яка має стати складовою кадастру мінеральних вод.

Таким чином, викладене бачення змісту кадастру мінеральних вод сприяє раціональному використанню та охороні родовищ і дозволяє:

- отримувати всебічну систематизовану інформацію про родовища мінеральних вод;
- об'єктивно визначати місце і значення мінеральних вод у складі інших природних ресурсів і окремих регіонів;
- підходити до вирішення проблем взаємодії природи і суспільства не тільки з екологічних, соціальних позицій, а і економічних;
- успішніше вирішувати питання оптимізації природокористування і процесу освоєння родовищ мінеральних вод;
- визначати збитки від неправильного використання родовищ мінвод та удосконалювати систему санкцій за порушення правил експлуатації родовищ мінвод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Струмилин С.Г. О цене “даровых благ” природы // Вопросы экономики. – 1967. – № 8.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Твори. – Т. 25.
3. Карнаухов Е.С. Дифференциальная рента и экономическая оценка земли. – М., “Экономика”. – 1977.
4. Мессель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Методологічні і методичні принципи грошової оцінки сільськогосподарських угідь. // Економіка АПК. – 1995. – № 2.
5. Кадастр мінеральних вод України. – Київ, 1996.
6. Мельничук Д., Галушко В., Шикуча М., Городній М. Ціна землі // Сільські вісті. – 1995. – 13 січня.

Summary

ROLE OF MINERAL WATERS CADASTER IN THEIR RATIONAL USE AND PROTECTION

Hoblic V.V., Rychik L.I., Petrovtsy M.M.

Department for Economy of Transcarpathian Regional State Administration

In the system of means for increasing the effectiveness of use and protection of mineral waters deposits from pollution and exhaustion the creation of State cadaster of mineral waters plays an important role. The characteristic of existing cadaster of mineral waters of Ukraine is given. The proposition to include into the cadaster economic evaluations was made. It will be a significant addition into the complex evaluation of hydromineral resources.

A brief characteristic of more perspective deposits of mineral waters is given (in total 360 springs and deposits) for further development of curative-table mineral waters production and creation on their base a medicinal institutions network.